
Santaikos bažnyčios statybos istorija

Teresė Jurkuvienė

*Kultūros, filosofijos ir meno institutas,
Saltoniškių g. 58,
LT-2026 Vilnius*

Straipsnyje, remiantis išlikusiais archyviniais dokumentais, pasakojama apie Santaikos parapijos įsteigimą ir bažnyčios statybą.

Naudojantis istoriniu analitiniu metodu siekta parodyti tipiškos nedidelės Lietuvos kaimo parapijos susikūrimo procesą, atskleisti kai kuriuos XX a. I pusės provincialios sakralinės architektūros ypatumus.

Raktažodžiai: parapija, bažnyčios pastatas, liaudies architektūra

Vilkaviškio vyskupijoje, prie kelio iš Alytaus į Simną, apie 15 km nuo Alytaus, yra nedidelis bažnytkaimis, vadinamas neįprastu Santaikos vardu. Gyvenvietės viduryje stovi maža kukli medinė bažnytelė, o netoliese – didesnis raudonų plytų pastatas, kuriame galima lengvai įžiūrėti suniokotas formas bažnyčios, perdirtos į sandėlį. Medinė Santaikos bažnyčia – būdingas provincialios Užnemunės sakralinės architektūros, paprastai vadinamos liaudiška, pavyzdys, dažnas nedidelėje ir nesenoje gyvenvietėje. Nemažiau įprastas akiai ir vaizdas uždaryto bei ūkiniams tikslams perstatyto sakralaus pastato, sovietiniais laikais atimto iš religinės bendruomenės. Tokių vis dar galima pamatyti ir mūsų dienomis. Santaika – maža kaimo parapija, kurios istorija panaši į daugelio kitų palyginti jaunų Užnemunės parapijų. Tyrinėtojus ji patraukia būtent savo tipišku tiek regiono, tiek laikmečio požiūriu.

Daugelis Lietuvos kaimiškų parapijų turėjo savo istorikus – jose dirbusius kunigus, užrašiusius vertingų žinių ne tik apie savo laiko, bet ir apie praeities įvykius. Užnemunė yra ypač turtinga tokiais paskelbtų ir nepaskelbtų memuarų autoriais: kunigai J. Reitelaitis, J. Totoraitis, V. Strimaitis, vyskupas J. Staugaitis, – tai tik žinomiesiems apie tą kraštą rašę dvasininkai. Santaika taip pat turėjo nuosavą uolų metraštininką – antrąjį parapijos kleboną Vincą Birbilą. Tik atsikėlęs į naująją parapiją 1931 m., jis smulkiai aprašė ankstesniųjų metų įvykius nuo pat parapijos įsikūrimo. Nuo 1932 m. V. Birbilas kruopščiai vedė parapijos susirinkimų protokolų knygą, aptartus klausimus dažnai dar palydėdamas savais paaiškinimais ir pastabomis. Atrodo, klebonas buvo praktiškas ir pedantiškas žmogus, visada labiausiai besirūpinantis ūkine bei teisine parapijos padėtimi. Jo užrašuose daug nuorodų į konkrečius raštus bei archyvus; smulkmeniškai aprašyti parapijoje kildavę ginčai, reikalų svarstymai, pateikti tikslūs do-

kumentų nuorašai, o visa tai dažniausiai dar patvirtinta ne tik klebono, bet ir parapijos komiteto vadovų, kartais ir kitų susirinkimuose dalyvavusių dvasininkų parašais. Todėl Santaikos parapijos protokolų knyga tapo labai įdomiu dokumentu, pateikiančiu smulkia ir tikslią parapijos kūrimo bei bažnyčios statymo istoriją.

V. Birbilo užrašytos istorijos pasižymi dar vienu bruožu, išskiriančiu jį iš kitų savo parapijas aprašiusių klebonų: atrodo, pasakodamas jis niekada nebandė padailinti įvykių, nutylėti nusizengusių, jo nuomone, asmenų vardų ir be būtino reikalo negarsinti jų negražių ar abejotinių poelgių – panašiai elgtis buvo pratę dauguma dvasininkų, matyt, todėl, kad siekdavo nekaitinti aistrų tarp nesutariančių ar netgi nusikalstančių parapijiečių¹. Santaikos klebonas darė priešingai: ypač išsamiai aprašinėjo iškylančius konfliktus, nesutarimus, teismuose spręstas bylas. Žinoma, jo paties asmuo tokiame kontekste ne visada atrodo patraukliai, tačiau, kita vertus, mes gauname gana retą progą pamatyti ne tik šviesiąją, bet ir tamsiąją, neišvaizdžiąją, kaimo parapijos gyvenimo pusę. Smulkmeniškai parapijos susirinkimų aprašymai parodo, kaip glaudžiai jos veikloje buvo persipynę dvasiniai bei kultūriniai siekliai su visiškai materialiais, netgi merkantiliškais. Džiaugsmą turėti savo bažnyčią lydėjo ir kai kurių asmenų, tarp jų ir aktyvių parapijos steigėjų, troškimas iš to darbo pasipelnyti², kartais – nepasitikėjimas bendražygiais, įtarinėjimai bei vaidai. Tačiau nepaisant visų sunkumų bei kivirčių – vargu, ar jų būta daugiau, nei paprastai tokiais atvejais būna, tiesiog šiuo atveju jie buvo kruopščiai užrašyti – parapija buvo įkurta ir bažnyčia pastatyta daugumos aplinkinių žmonių pasitenkinimui.

Reikia pasakyti, kiekviena didesnė ar ūkiškai stipresnė kaimo gyvenvietė Lietuvoje gėdė turėti savo bažnyčią jau nuo XIX a. paskutiniojo ketvirčio, kai praturtėję po baudžios panaikinimo valstiečiai

pradėjo savo iniciatyva kurti naujas parapijas, statyti mažas kuklias jų bažnyčias ar, nesant tokios galimybės, bent prašmatnias kapinių koplyčias, kuriose kartas nuo karto atvykęs kunigas galėtų atlaikyti pamaldas³. Nuo 1964 iki 1904 metų, kai carinė administracija sunkiai duodavo leidimus statyti katalikų bažnyčias, tikintieji, norėdami įsitaistyti savo šventovę, griebdavosi visokių gudrybių: pvz., Mažeikių gyventojai pasistatė „kepyklą“, kurią vėliau sugebėjo paversti bažnyčia⁴, Bagotojoje sena kapų koplytelė buvo taip „atremontuota“, kad padidėjo keletą kartų, o gerai pavaišintas valdininkas nutarė atleisti „nepatyrusiam, todėl suklydusiam“ meistrui⁵. Vėliau buvo dar kelios ryškios bažnyčių statybos bangos: po 1905 m., panaikinus carinės valdžios apribojimus, ir 3-iajame XX a. dešimtmetyje, valstybei atsigavus po Pirmojo pasaulinio karo. Sentaikos bažnyčia priklausė šiai paskutinei grupei.

Anot V. Birbilo, Sentaikos parapijos pradžia reikėtų laikyti 1926 m. lapkričio 20 dieną, kada Sipulciškių kaimo ūkininkas Antanas Zailskas vežė pas ligonį Miroslovo vikarą kun. Antaną Vebeliūną. Važiudami atgal abu vyrai išisnekėję apie naujos parapijos reikalingumą. Tą patį vakarą vikaras surašė jos steigimo prašymą, kurį vėliau ūkininkai turės pateikti vyskupui⁶.

Savos bažnyčios reikalas, be abejo, ir anksčiau išskildavo tų apylinkių žmonėms. Nuo kaimų, šiandien priklausančių Sentaikos parapijai, Miroslovo bažnyčia nutolusi apie 10 km, Alytus – 15 km, Simnas – 12 km, Meteliai – 12 km, Krokialaukis – 8 km. Be to, Miroslovas ir Krokialaukis, t. y. parapijos, kurioms priklausė minėti kaimai, pasiekiami ne plentu, o tik prastais kaimo keliukais. Žinoma, gyventojams tokį kelią važiuoti nebuvo patogų. Be to, kaip žinia, toli nuo bažnyčios gyvenantys parapijiečiai turėjo kur kas mažiau galimybių spręsti parapijos reikalus, dalyvauti ne tik religiniame, bet ir kultūriniame bei socialiniame jos gyvenime.

Jau lapkričio 28 d. (sekmadienį) Varanausko kaime, ūkininko Vlodo Adomavičiaus troboje, susirinko 15 ūkininkų, atstovaujančių Varanausko, Sipulciškių, Gudelių, Pošnios, Sapatiškių, Dapkiškių, Remeikių, Varnagirių, Dirvonų, Vardaros, Zizėnų, Balkūnų kaimams. Dalyvavo ir Miroslovo vikaras. Atstovai nutarė, kad reikia naujos parapijos, ir sukviest savo kaimų žmones į visuotinį susirinkimą. Įdomi detalė: pradžioje parapijos steigimo planai buvo slepiami nuo Miroslovo ir Krokialaukio klebonų, nes bijota, kad pastarieji nepritars savųjų parapijų sumožinimui. Dar po savaitės sausakimšoje V. Adomavičiaus troboje (dalyvavo apie 100 žmonių) oficialiai nutarta prašyti naujos parapijos, ir A. Zailskas nuvežė vyskupui Antanui Karosui į Vilkaviškį raštą, surašytą jau aną pirmąjį vakarą⁷.

Parapiją steigiant, o vėliau ir statantis, ypač daug pastangų padėjo du ūkininkai: jau minėtas Antanas Zailskas ir Martynas Tulaba. Abu jie buvo „amerikonai“, t. y. gyvenę ir uždarbiavę Amerikoje. Ten jiems taip pat teko dalyvauti kuriant lietuviškas parapijas. A. Zailskas tapo kuriamos parapijos komiteto pirmininku, o M. Tulaba – išdininku. Atrodo, abu vyrai išmanė, ir kaip suorganizuoti kaimynus, ir kaip kalbėtis bei derėtis su bažnytinės bei civilinės valdžios įstaugomis. Jų noras ir pastangos daugiausiai nulėmė naujos parapijos įkūrimą, nes, tiesą sakant, apylinkėje negyveno pakankamai žmonių – iniciatoriams taip ir nepavyko surinkti reikalaujamų 2000 parašų. Todėl vyskupijos kurija pradžioje atidėliojo sprendimą, gana pagrįstai abejodama, ar pavyks naujai bendruomenei sukaupti lėšų bažnyčiai ir klebonui išlaikyti⁸.

Gana įdomi intriga užsimezgė tvirtinant Vilkaviškio vyskupijos kurijoje naujosios parapijos vardą. Tinkamas žemės sklypas buvo surastas Varanausko kaime, todėl žmonės savo prašyme įrašė šį pavadinimą, bet jį kurija atmetė kaip ir kitų netolimų gyvenviečių – Pošnios, Platūkių – pavadinimus. Galų gale priimtas kurijos pasiūlytas visai naujas parapijos vardas – Sentaika. Jis buvo patvirtintas 1927 m. spalio 1 dieną. Šis pavadinimas vėliau prigijo ir pačiam bažnytkaimiui, išstumdamas senąjį Varanausko vardą⁹.

1927 m. pabaigoje – 1928 m. pradžioje žmonės uoliai rinko aukas ir pirkė žemę bei statybines medžiagas. Žemės sklypas 1927 m. spalio 27 d. buvo nupirktas Varanausko kaime iš Juozo Krutulio (12 margų už 6 600 litų). 1928 m. būsimai klebonijai nupirktas „sukirstas“ gyvenamasis namas iš Martyno Jankausko, gyvenusio Vargaitkiemio kaime, Balbieriškio valsčiuje (už 3 300 litų), o laikinai bažnyčiai – gyvenamasis namas iš Cecilijos Stanaitienės Pramezio kaime, Ūdrijos valsčiuje (už 3 000 litų)¹⁰.

Kai parapija įrodė, jog yra pakankamai materialiai pasirengusi, pagaliau buvo paskirtas ir pirmasis Sentaikos klebonas – kunigas Antanas Žygas, kuris pirmąsias mišias atlaikė per šv. Oną, 1928 m. liepos 26 dieną. Pamaldos vyko Vlodo Adomavičiaus, pas kurį klebonas laikinai apsigyveno, svirne: bažnyčia ir klebonija buvo dar tik suvežtos, bet nepastatytos.¹¹

Oficialiai Sentaikos parapija su Kristaus Karaliaus titulo bažnyčia buvo įsteigta 1928 m. rugpjūčio 2 dieną. Jos sąrašuose buvo 1665 žmonės ir 11 kaimų: Varanauskas, Remeikiai, Dapkiškės, Pošnia, Sapatiškės, Vardaros, Gudeliai, Sipulciškės, Balkūnai (nuo Miroslovo parapijos atskirti kaimai), Varnagiriai ir Dirvonai (atskirti nuo Krokialaukio). Rugpjūčio 15 d., talkinant aplinkinių bažnyčių kunigams, buvo išrinkta vieta bažnyčiai, šventoriui, kitiems parapijos pastatams: ant kalnelio, prie šimtametės laukinės kriaušės (vėliau, norėdami tą medį išsaugoti, parapijiečiai

buvo linkę netgi koreguoti naujos bažnyčios planą), kaimo senkapių vietoje¹².

Laikinoji Santaikos bažnyčia buvo statoma vietinių meistrų tokiu pat būdu kaip kaimo gyvenamieji namai, t. y. sumontuota iš jau paruoštos, kaip kaime sakydavo – „sukirstos“, medienos. Profesionalaus architekto paslaugomis nesinaudota. Statinio paprastumą iškalbingai liudija statybos darbų kaina: meistras M. Leonavičius pastatė medinę bažnyčią viso labo už 800 litų (palyginimui: klebonijos statyba kainavo 400 Lt, jos tvartai – 250 Lt.)¹³. Nuotraukoje (1 pav.) matome didelę paprastą kaimo pirkį su kryželiu ant šelmens¹⁴.

Naujos parapijos steigimas iš tiesų reiškė nemenkas išlaidas parapijiečiams – ne tik bažnyčios, bet ir kitų jai priklausančių pastatų – klebonijos, špitolės, vargonininko namo, kapų sargo namo statybai, kapinių įrengimui, žemės sklypo išigijimui. Kol parapija dar nebuvo įsteigta, pinigai jos būsimoms reikmėms galėjo būti renkami tik kaip savanoriškos aukos. Pirmieji įnašai buvo daromi labai entuziastingai. Apie 70 apylinkės žmonių prisidėjo stambiomis aukomis nuo 100 iki kelių šimtų ar net tūkstančių litų, neturtingesni aukojo po kelias dešimtis. Pastačius laikinąją bažnyčią, pradėta rūpintis liturginiais reikmenimis. Turtingesni parapijiečiai pirkė atskirus svarbesnius daiktus, tokiu būdu garbingai įamžindami parapijoje savo šeimą. Pvz., trys moterys iš Varnagirių kaimo įgijo bažnyčiai svarbiausius liturginius indus (Veronika Venskūnaitė – monstrancija, Anelė Žiūkaitė – kieliką, Marė Urbanavičiūtė – komuninę)¹⁵.

V. Birbilas aprašo vieną įdomų epizodą iš pradinio aukų bažnyčiai rinkimo vajaus. 1927 m. kovo mėnesį vykusiame susirinkime dalyvavo ir svečias – Lietuvoje viešintis kunigas Krasnickas iš Amerikos. Jis labai entuziastingai sveikino parapijos steigėjų iniciatyvą ir žadėjo didelę auką. Tačiau, kai atėjo laikas savo pažadą tęsėti, išskėlė tokią sąlygą: ne tik ant bažnytinės žemės, bet ir parapijos ribose neturi gyventi kitatikiai. Tokį reikalavimą pripažino neteisėtu ir notaras, turėjęs patvirtinti sutartį, ir vysku-

1. Laikinoji Santaikos bažnyčia, 1930 m.

pas. Galų gale auka, daug mažesnė, nei buvo žadėta, paaukota be šios piktinančios sąlygos¹⁶.

Vėliau, jau įsteigus parapiją, kasmetiniai mokesčiai, atsiimami klebonui kalėdojant, taip pat papildomos sumos ir prievolės (medžiagų suvežimas, talcos), statant bei įrengiant bažnyčią, kleboniją, šventorių, naujas kapines ir t. t., tapo privalomi. Juos apskaičiuodavo ir patvirtindavo parapijos komitetas, svarbesnius – visuotinis parapijiečių susirinkimas. Dažniausiai mokesčius paskirstydavo ūkiams pagal jų valdomos žemės kiekį: pvz., po 6 litus nuo margo laikinos bažnyčios ir klebonijos trobesių pastatymui, po 50 centų už špitolę ir pan.¹⁷ Nenuostabu, kad laikui bėgant kai kurių ūkininkų entuziazmas ėmė blėsti, ypač 1933 m., kilus ūkio krizei. Naujajai parapijai priskirtas Balkūnų kaimas panoro grįžti į Miroslovo parapiją. Priešingu atveju, jei pasiliktu Santaikoje, ūkininkai norėjo išsiderėti nemažų bažnytinų mokesčių lengvatų. Su tuo niekaip nesutiko kiti Santaikos parapijiečiai, todėl būta daug ginčų, kreiptasi ir į vyskupą. Galų gale Balkūnų kaimas vis dėlto paliktas naujojoje parapijoje, nurašius jo praeities skolas.

Kita vertus, parapijos ir bažnyčios atsiradimas gerokai suaktyvino ne tik religinį, bet ir pasaulietinį apylinkės gyvenimą, atnešė malonių ekonominių permainų. Jau 1929 m. Santaikoje buvo įsteigta pašto agentūra, o Pošnioje – geležinkelio stotelė. Santaikon atsikėlė gyventi vargonininkas (pirmasis šias pareigas ėjo Antanas Rinkevičius). Naujojoje bažnyčioje įvedus trejus atlaidus – Kristaus Karaliaus, šv. Antano ir Parciunkulės – į bažnytkaimį, kaip įprasta, suvažiudavo kitų apylinkių gyventojai. Taigi išdygo ir krautuvėlės bei užėigos su alumi ir degtine, kurių savininkai, kai kurie buvusio Varanausko kaimo gyventojai, susikrovė neblogą pelną¹⁸.

Parapijoje greitai įsisteigė nemažai katalikiškų organizacijų: Švč. Sakramento Garbinimo brolija, Gyvojo Rožančiaus draugija, Tretininkai, Angelaičiai, Katalikių moterų draugija, Blaivybės brolija. 1936 m. šioms organizacijoms priklausė 46% visų parapijos tikinčiųjų¹⁹. Jau 1929 m. atsirado ir įtakingų pasaulietinių organizacijų padaliniai – „Pavasario“ kuopa, Šaulių būrys²⁰. Žodžiu, parapija tapo reikšmingu ne tik religinio, bet ir kultūrinio bei socialinio gyvenimo centru.

1931 m. Santaikos klebonu tapo V. Birbilas, kuris, pradžioje susitvarkęs su rastomis skolomis ir užbaigęs pradėtus ūkinius trobesius, nuo 1933 metų spalio ėmėsi planuoti svarbiausią parapijos statinį – nuolatinę bažnyčią. Naujojo klebono rūpestingai surašyti kelių tolimesnių metų susirinkimų protokolai atskleidžia visą jos projektavimo bei statybos istoriją.

Pradžioje buvo ketinta statyti medinę bažnyčią. Tikėtasi jai gauti paramos – dovanotos medienos –

iš valstybės. Buvo ketinama statyti pagal Aukštadvario bažnyčios projektą²¹. Tačiau iš tų planų nieko neišėjo, daugiausia, matyt, dėl lėšų stokos, kurią gerokai paaštrino ūkio krizė.

1937 m. parapijiečiams jau reikėjo rinktis: arba remontuoti senąją laikiną bažnytėlę, arba nedelsiant statyti naują. Kiek pasvyravus – svarstyta, gal krizės metais pasitenkinti suremontavus ir padidinus senąją – visuotinis parapijos susirinkimas nubalsavo už naujos statybą. Tada buvo sprendžiama, iš kokių medžiagų ją statyti. Šis klausimas, kiek galima suprasti iš protokolų, buvo susijęs ir su skoniu, ir su kaina. Įdomu, kad beveik niekas nebenorėjo medinės (tik du balsai jos naudai). 53 ūkininkai balsavo už plytinę, o 9 – už gelžbetoninę²². Būsimoji bažnyčios statybinė medžiaga dar ne kartą buvo svarstoma. Buvo kilusi idėja statyti ją iš akmenų. Tikėtasi, kad taip bus pigiau, parapijiečiai galėsia daugiau prisidėti darbu – akmenų suvežimu, skaldymu²³. Taip pat ieškota galimybių vietoje gaminti plytas. Pasikviestas Žemės ūkio rūmų plytinių instruktorius apžiūrėjo apylinkes, tačiau parapijos ribose rado tik nedidelį pusmetrio storio molio sluoksnį Sipulciškių kaime, kurio žaliavos, įrengus nedidelę rankinę plytinę, šiaip taip užtektų vien bažnyčios statybai²⁴.

1939 m. pavasarį Sentaikos parapijiečiai, nors dar galutinai nenusprendę, iš ko ir kaip statys naująją bažnyčią, pasidaliję prievoles, vežė statybai žvyrą iš Varnagirių kaimo, medžius ir lentas iš Alytaus²⁵. Gegužės mėnesį susirinkimas nusprendė, jog bažnyčia turi būti tokio dydžio, kad tilptų 600 žmonių. Vėl persvarstyti jos planai ir nuspręsta statyti pagal Barzdų bažnyčios projektą²⁶. (Barzdų bažnyčia mūrinė, gana masyvi; nors statyta 1932 m., bet daugiau primena eklektiškus XIX a. pabaigos pastatus.) Tačiau greitai minėto projekto atsisakyta, nes už jo nukopijavimą autorius inžinierius Michnevičius paprašė 1000 litų. Parapija nusprendė, kad tai per brangu, nes už 1500 litų galima užsakyti originalų projektą. Beje, parapijos susirinkimo sprendimus jau kitą dieną peržiūrėjo klebono pakviestas inžinierius architektas Vytautas Trečiokas ir kurijos atstovai, kurie padarė pakeitimų. Svarbiausias jų – numatytos pastato padėties pakeitimas: statyti galu, o ne šonu į plentą, kaip norėjo padaryti parapijiečiai (atrodo, tam, kad išsaugotų seną kriaušę)²⁷.

Bažnyčios projektą rugpjūčio pabaigoje parengė V. Trečiokas. Ji nedidelė, su vienu bokštu fasade, zakristija ir apšildoma koplyčia. Įdomu, kad jos statyba vyko ganėtinai laisvu, „liaudišku“ būdu: pamatus ir sienas mūrijo meistras Motiejus Andriešis (ar Endriešis?) iš Antanavo kaimo (Pilviškių parapija) su pagalbininkais. Parapija, darbams vykstant, ne kartą keitė sprendimą, iš kokių medžiagų statyti: ar iš akmenų, ar iš plytų, ar pusiau iš plytų, pusiau iš akmenų. (Tik 1940 m. galutinai apsispręsta dėl ply-

tų.)²⁸ Senu papročiu pirmiausia buvo pastatyta zakristija ir koplyčia (2, 3 pav.), kad jose stalius galėtų gaminti medinę interjero įrangą, kol bus statomos navos sienos. V. Trečiokas atvažiuodavo kartas nuo karto patikrinti atliktų darbų, duodamas, atrodo, žodinių nurodymų, tačiau daugelį sprendimų palikdavo statančio meistro nuožiūrai.

Naujosios bažnyčios pamatai buvo pašventinti 1939 m. spalio 29 d., per titulinius Kristaus Karaliaus atlaisdus. Į pamatus buvo įmūrytas ant pergamento surašytas aktas, kuris puikiai atspindi naujosios bažnyčios statytojų pasididžiavimą ir kurio nuorašą šiandien, žinodami vėlesnius įvykius, skaitome su gauduliu: „Tūkstantis devyni šimtai trisdešimt devintų metų spalio mėn. dvidešimt devintą dieną, įžengus generolui Vincui Vitkauskui su kariuomene 1939. X. 28 d. į atvaduotą Lietuvos sostinę Vilnių; esant Lietuvos Respublikos prezidentu Antanui Smetonai, Vyriausiu Kariuomenės Vadu generolui Stasiui Raštikiui, esant Lietuvos metropolitu Eksel. Arkivysk. Juozui Skvireckui [...] Seirijų dekanato dekanas kun. Stasys Mikelkevičius [...] pašventino Sentaikos parapijos bažnyčios pamatus ir kertinį akmenį“²⁹.

2. Statoma naujoji Sentaikos bažnyčia, 1940 m. *LNMA*, F. N. M., ap. Nr. B. 237, l. 48A (V. Balčyčio kopija, 1999 m.)

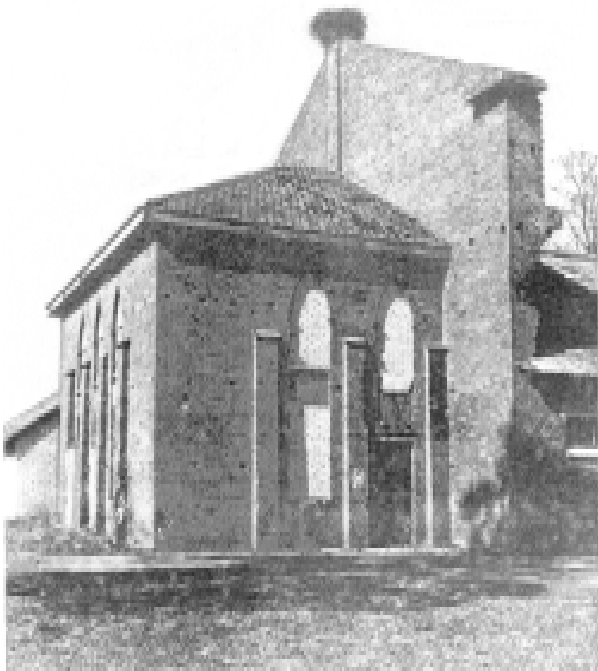

3. Statomos Sentaikos bažnyčios zakristija ir koplyčia, 1940 m. *LNMA*, F. N. M., apr. Nr. 237, l. 51 (V. Balčyčio kopija, 1999 m.)

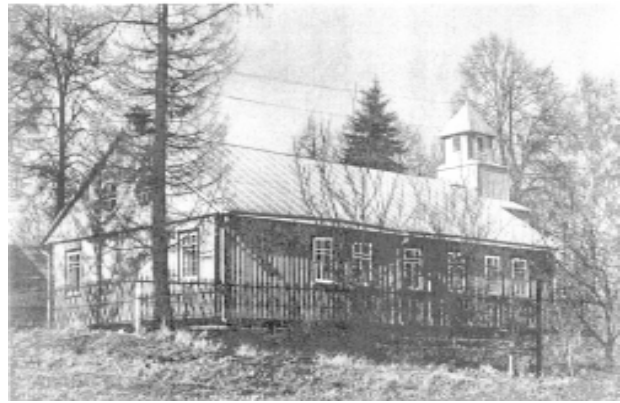
1940–1941 m. Santaikos parapijiečiai toliau statė bažnyčios sienas, rūpinosi gauti plytų, cemento, čerpių ir kitų statybinių medžiagų. Tačiau šitam darbui jau trukdė Antrojo pasaulinio karo įvykiai: tai Sovietų Sąjungos kariuomenė „skolinosi“ brangiąsias parapijos plytas, tai buvo rašomi prašymai vokiečių okupacinei valdžiai, kad leistų įsigyti arba atsiimti reikalingas medžiagas. Už darbus meistrams pradėta mokėti maisto produktais, o ne sparčiai besikeičiančiais pinigais. Mūsų metu degė parapijiečių sodybos; parapija padegėlius šelpė be kita ko ir skolinama statybines bažnyčios medžiagas.

Paskutinis klebono V. Birbilo įrašas protokolų knygoje (1944 08 12) informuoja apie 1944 m. liepos 29 dienos mūšį, vykusį Santaikos bažnyčios ir klebonijos teritorijoje, kurio metu sudegė daugelio parapijiečių namai, klebonijos ūkiniai pastatai, žuvo 6 slėptuvėje prisiglaudę vietiniai žmonės, sprogimai sužalojo naujosios ir senosios bažnyčios pastatus³⁰.

Naujosios raudonų plytų bažnyčios Santaikos parapijiečiams taip ir nepasisekė pasistatyti: dar nebaigtą ją atėmė sovietinė okupacinė valdžia ir paverė kolūkio sandėliu (4 pav.). Parapija po karo susiremontavo medinę laikinąją bažnytėlę, šiek tiek pagražino jos priekinę dalį; pristatė porą mažų bokštelių ant šelmens, frontone įstatė pusapskritį langą³¹. Tokį paprastą mažą pastatėlį matome ir šiandien (5 pav.). Lietuvai atgavus nepriklausomybę, parapija galėjo vėl atsiimti nuniokotą mūrinį pastatą, bet, pastaruoju metu sumažėjus žmonių ir šiaip neskaitytinėje parapijoje, pasilikta prie senosios medinės bažnyčios.

4. Nebaigta statyti mūrinė Santaikos bažnyčia, paversta ūkiniu pastatu. 1999 m. (V. Balčyčio nuotr.)

5. Santaikos medinė Kristaus Karaliaus bažnyčia, 1999 m. (V. Balčyčio nuotr.)

IŠVADOS

Santaikos parapijos įkūrimo ir bažnyčios statymo istorija laikytina būdingu XX a. I pusės mažos kaimo parapijos kūrimosi pavyzdžiu. Išlikę dokumentai rodo, kad parapijoje vis dar buvo tvarkomasi konservatyviai, pagal tradicinius senus papročius. Visuomeninis apylinkės ūkininkų gyvenimas daugiausia tebebuvo susijęs su parapijos veikla.

Užnemunės kaimuose išliko gajos liaudies architektūros tradicijos. Liaudiškos statybos metodai buvo taikomi ne tik statant laikiną medinę bažnytėlę, bet ir mūrinę bažnyčią pagal profesionalaus architekto parengtą projektą.

Gauta 2002 06 05

Nuorodos

- ¹ Pvz., Viduklės klebonas Pranas Tuminas, taip pat parašęs plačią savo parapijos istoriją, joje nepaskelbė pavardžių asmenų, sovietmečiu nupjovusių kryžių. (Jis apsiribojo pastaba, kad nusikaltusiųjų vardai klebonui žinomi.) Vargu ar galima kleboną įtarti tai darius iš baimės – jis nesvyruodamas aprašydavo aukštų sovietinių valdininkų nusikaltimus. Greičiau siekta neskatinti parapijoje nekrikščioniško pykčio ir keršto. (Kun. Pranas Tuminas, Viduklės bažnyčios istorija (mašinėraštis), *Viduklės bažnyčios archyvas*, p. 343–344.)
- ² Santaikos Rymo katalikų parapijos susirinkimų protokolų knyga, *Santaikos bažnyčios archyvas*, p. 17–18.
- ³ Užnemunėje būta gana daug tokių kaimo kapinių koplyčių, įrengtų kaip nedidelės bažnytėlės: su sakyklomis, vargonų tribūna, zakristija, kai kada – su gana vertingais meno dirbiniais. Pvz., Antupių, Paežerių, Parausių, Slabadų koplyčios (Žr.: *Lietuvos sakralinės dailės katalogas*, t. 1: Vilkaviškio vyskupija, II kn., Vilnius, 1997, p. 69–73, 195–199, 227, 235–238), Kryžių (Žr.: *Lietuvos sakralinės dailės katalogas*, t. 1: Vilkaviškio vyskupija, III kn., Vilnius, 1998, p. 60–61.), Stumbriškių, Šilgalių, Pelenių, Staliorių, Plieniskių koplyčios (Žr.: B. Kviklys, *Lietuvos bažnyčios*, t. 2, Vilkaviškio vyskupija, Chicago, 1982, p. 211, 253, 298).

- ⁴ K. Misius, *Mažeikiai 1661–1917 metais*, Mažeikiai, Klaipėda, 1997, p. 30–31.
- ⁵ V. Strimaitis, Bagotoji (rankraštis), *Tabariškių bažnyčios archyvas*, sąsiuvinis nenumeruotas, p. 3–4.
- ⁶ Santaikos Rymo katalikų parapijos susirinkimų protokolų knyga, *Santaikos bažnyčios archyvas*, p. 1.
- ⁷ Ten pat, p. 3.
- ⁸ Ten pat, p. 9–11.
- ⁹ Ten pat, p. 7.
- ¹⁰ Ten pat, p. 10.
- ¹¹ Ten pat, p. 11.
- ¹² Ten pat, p. 12.
- ¹³ Ten pat, p. 13.
- ¹⁴ B. Kviklys, *Lietuvos bažnyčios*, t. 2..., p. 275.
- ¹⁵ Santaikos Rymo katalikų parapijos susirinkimų protokolų knyga, *Santaikos bažnyčios archyvas*, p. 17.
- ¹⁶ Ten pat, p. 8.
- ¹⁷ Ten pat, p. 28.
- ¹⁸ Ten pat, p. 18.
- ¹⁹ Ten pat, p. 19.
- ²⁰ Ten pat, p. 17.
- ²¹ Ten pat, p. 35.
- ²² Ten pat, p. 45.
- ²³ Ten pat, p. 62–65, 73.
- ²⁴ Ten pat, p. 67.
- ²⁵ Ten pat, p. 68.
- ²⁶ Ten pat, p. 70–71.
- ²⁷ Ten pat, p. 72.
- ²⁸ Ten pat, p. 87.

²⁹ Ten pat, p. 80.

³⁰ Ten pat, p. 103.

³¹ B. Kviklys, *Lietuvos bažnyčios*, t. 2..., p. 275.

Teresė Jurkuvienė

THE CONSTRUCTION OF THE SANTAİKA CHURCH

S u m m a r y

The article provides a story on the establishment of the parish of Santaika and the construction of the church in the diocese of Vilkaiviškis.

The history of founding the parish and building the church is regarded as a characteristic example of the foundation of a small parish in the countryside in the first half of the 20th century. According to the available documentary material, parishioners led a conservative way of life, observing old traditional customs. For the most part the farmers of the district continued to be involved in parishional activities as far as their economic and social life was concerned.

In the villages of Užnemunė (the northern parts to the south of the Nemunas River) traditions of folk architecture were alive. The methods of erecting folk buildings used to be applied in constructing not only a small temporary wooden church, but also a brick one, the project of which was prepared by a professional architect.